

foto: Matjaž Kerček

Slapnike lahko pri nas opazujemo v glavnem v hladni polovici leta. Kovinsko siv navzdol zavihan kljun in močan kačast »dvobarven« vrat izdajajo polarnega slapnika (*Gavia arctica*).

SLAPNIKI SLOVENIJE

Borut Rubinič

»Po pokrajinah okoli severnega Ledenega morja zamenjuje ponirka slapnik. Ima tudi daleč zadaj vraščene noge in se ravno tako drži pokonci. Tudi sicer mu je podoben, razlikuje ga samo to, da ima med prsti celo plavalno kožico. Na kopnem je zelo neroden, na vodi in pod njo pa gibčen in uren.

Pod vodo lahko ostane do osem minut. Slapnik je dolg dva čevlja; zgoraj je črnkast, spodaj bel; vrat in glava sta ob straneh siva, grlo pa je žive kostanjeve barve; vrat od zadaj in prsi so belo in črno progaste. Mladiči so po hrbtu belo pegasti. Slapnik gnezdi na severnih jezerih s sladko vodo, ko pa mladiča lahko letita, gredo vsi na morske bregove. Hrani se s samimi ribami. Potrebuščina je lepa in se ustrojena pretopi v denar. Pozimi se tudi pri nas večkrat pokaže na nezamrznjenih vodah.«

Tako je slapnike videl Fran Erjavec. Kako pa o njih razmišljamo po 135 letih.

SLAPNIKI SLOVENIJE

foto: Borut Rušnič

Rdečegrli slapnik (*Gavia stellata*) v zimskem perju.

foto: Tihomir Makovec

Polarni slapnik (*Gavia arctica*) v zimskem perju.

risba: Slavko Polak

Ledni slapnik (*Gavia immer*) v zimskem perju.

risba: Slavko Polak

Rumenokljuni slapnik (*Gavia adamsii*) v zimskem perju.

Slapniki (Gaviiformes) spadajo v poseben red ptic z le eno družino in le enim rodом *Gavia* s petimi vrstami. Razširjenost skupine je izrazito cirkumpolarna, živijo torej v severnih predelih Evrazije in Severne Amerike. Večinoma gnezdiijo na jezerih ali ob morju, v pasu tundre in tajge. Pozimi se selijo na jug. Na večjih ali manjših celinskih vodah in na morju je videti posamezne osebkе, neredko pa so tudi v skupinah. Na južni polobli jih ni.

Tipična morfološka oznaka slapnikov z učbenikov je, da so to »primitivne srednje velike do velike ptice, popolnoma prilagojene na vodno okolje«. Med primitivnimi, torej prvinskimi, izvirno starimi znaki slapnikov je predvsem težko in dokaj robustno okostje. Kostі so težje kot pri večini drugih ptic, zgradba telesa pa

je robustna. Slapniki so skupina ptic, ki je popolnoma prilagojena življenju v vodnem okolju. V vodi preživijo večino svojega življenja. Na kopno zlezejo le v času gnezditve, ko se samec in samica menjata pri valjenju dveh do štirih jajc, zlezanih v preprostem gnezdu na bregu tik ob vodi. Premikanje na kopnem jim onemogočajo povsem na zadnji del telesa pomaknjene plavalne noge s široko plavalno kožico, ki imajo v vodi funkcijo vesel. Nujni izleti slapnikov na kopno zato močno spominjajo na nerodno kobacanje tjulnjev ali morskih levov po peščenih plažah. Rep pri slapnikih ni očiten, površni opazovalec bi s prenaglјeno pripombo celo utegnil trditi, da ga ptice nimajo. Slapnik ima kar 16 do 20 kratkih repnih peres, rep pa postane očiten, ko ga ptica postavi pokonci med značilnim drežem. To je videti tako, da se slap-

nik na vodi postavi na bok, eno nogo dvigne štrleče pokonci, rep pahljačasto razpre, glavo na dolgem kačjem vratu bodisi vrže nekoliko vznak bodisi položi na prsi, z drugo nogo pa pogosto v krogu ali cikcakasto vesla.

Tudi druge lastnosti telesne zgradbe slapnikov pričajo o izjemni prilagojenosti teh ptic na vodno okolje. Vrat je dolg in kačast ter zaključen z majhno glavo in močnim, zašiljenim kljunom. V kombinaciji s podolgovatom hidrodinamičnim telesom, na koncu katerega so omenjene plavutaste noge, je slapnik hiter in spreten podvodni lovec majhnih in srednje velikih rib ter mehkužcev. Pri hitrem potapljanju (angl. *diver* = potapljač) si slapniki še dodatno pomagajo z močnimi, ozkimi in precej dolgimi ter zelo konicastimi peruti, s katerimi lahko pod vodo močno za-

foto: Franc Bračko

Zaradi nekoliko privzdignjene drže glave je navzgor zavihani kljun pri rdečegrlem slapniku (*Gavia stellata*) še bolj izrazit. Na posnetku je mladosten osebek.

mahujejo, podobno kot njorke in pingvini. Dolge, nesorazmerno ozke peruti slapnikom omogočajo let le pri zelo hitrem zamahovanju. Tudi tako lahko dobro ločimo slapnike od kormoranov, ki v letu počasneje zamahujejo s krili.

Slapniki imajo značilno sezonsko dvoličnost. V svatovskem poletnem perju so po hrbtu in perutih kontrastno črno-belo vzorčasti, po glavi prevladujejo kovinsko črne z zelenim odtenkom ali sinje sive barve. Kontrasti perja so v negnezditvenem obdobju manj izraziti, glava je sivkasta. Tako v gnezditvenem kot negnezditvenem perju so po trebuhu bele barve, kar jim omogoča večjo učinkovitost pri lovu, saj jih tako na vodni gladini plen težje opazi. Samci in samice se na videz ne razlikujejo, samice so le nekoliko manjše. Mlade ptice so podobne slapnikom v negnezditvenem perju. V času gnezditve slapniki uprizarjajo zapletene svatovske obrede, ki vključujejo značilne plešoče akrobacije na vodi, medsebojno dvorjenje in prelepo svatovsko oglašanje. Slapnike lahko zamenjamo z drugimi vrstami vodnih ptic (kormorani, ponirki, žagarji) le na večje razdalje. V optimalnih opazovalnih razmerah so nezamenljivi. V svatovskem perju so vrste lahko določljive, v negnezditvenem perju pa za ločevanje potrebujemo dober priročnik in nekaj izkušenj.

Rdečegrli slapnik (*Gavia stellata*)

Rdečegrli slapnik je najmanjši predstavnik skupine. Po velikosti pa tudi po tele-

snih razmerjih predvsem z večje razdalje nekoliko spominja na čopastega ponirka (*Podiceps cristatus*), od katerega je večji za tretjino in bolj robustnega stasa. Za rdečegrlega slapnika je značilen dokaj tanek, navzgor zavihani kljun. Glavo navadno nosi nekoliko privzdignjeno in tako se zdi kljun še bolj zavihan. V zimskem perju ima po hrbtu in perutih značilen vzorec drobnih belih črtic in zvezdic, ki se opazno razlikuje od pikastega ali luskastega vzorca pri polarnem slapniku. Odrasel ima v zimskem perju zelo svetlo glavo in vrat, bela barva sega celo nekoliko nad oči. Mlad je na istem mestu

difuzno rjav in po glavi deluje nenavadno temno. V gnezditvenem perju ga pri nas vidimo le izjemoma, saj je za to vrsto značilna pozna delna golitev v spomladanskem času, do katere večinoma pride šele na gnezdiščih v severni tundri. Gnezdi na plitvih jezerih, redkeje morskih zalivih tundrskega in gozdnatega dela severne Evrazije in Severne Amerike.

Pojavljanje v Sloveniji:

Rdečegrli slapnik je v Sloveniji reden zimski gost na vseh večjih vodnih površinah. Še bolj kot v zimskem času je pogost v času jesenske in spomladanske selitve, predvsem novembra in aprila. Pojavlja se posamič ali v manjših skupinah. Skupine z več kot deset osebkov so zelo redke. Največ opazovanj je znanih s štajerskih akumulacij in z Obale.

Polarni slapnik (*Gavia arctica*)

Polarni slapnik je najpogostejša in najjužneje gnezdeča vrsta slapnika v Evropi, v različnih obdobjih pa ga lahko z malo sreče opazujemo na mnogih celinskih vodah in morju po vsej celini. Večina priročnikov za stereotip slapnika uporablja to vrsto in druge slapnike primerja glede na značilnosti polarnega slapnika. Le-ta ima močan, rahlo navzdol zakrivljen kljun kovinsko sive barve. Polarni slapnik je srednje velika ptica, velikosti sive gosi. Ima močan kačast vrat in gladko zaobljeno glavo. Redkeje ima čelo nekoliko izbočeno, tako da spominja na večji vrsti slap-

foto: Milan Vogrin

Polarni slapniki (*Gavia arctica*), ki ostanejo pri nas do pomladi, se svatovsko obarvajo.

foto: Leslie Scott

Ledni slapnik (*Gavia immer*) je v Sloveniji redak zimski gost. Glavnina populacije gnezdi v Severni Ameriki.

nikov, lednega in rumenokljunega slapnika. Za polarnega slapnika je značilno, da belina s spodnjega dela telesa sega nad nogi in tvori značilno belo liso, po kateri lahko v večini položajev in celo na večje razdalje polarnega slapnika ločimo od drugih vrst. V zimskem perju ima po hrbtu luskast ali drobno pikast vzorec. Mladi in stari osebki so si med seboj precej podobni, za vse pa je značilna izrazita dvobarvnost glave in vratu. Zgornja polovica je sivo črna, spodnja bela. Polarnega slapnika lahko spomladi tudi pri nas opazujemo v svatovskem perju. Glava je takrat po zgornji strani srebrnospive barve, grlo kovinsko črno, po vratu in hrbtu pa se bohotijo izraziti vzorci. Polarni slapnik gnezdi na severu Evrope in Azije, na bregovih večjih in manjših celinskih, redkeje morskih voda. V Severni Ameriki in skrajni severovzhodni Aziji ga zamenjuje zelo podobni pacifiški slapnik (*G. pacifica*). Le-ta ima v gnezditvenem perju grlo obarvano zelenkasto in ne kovinsko črno.

Pojavljanje v Sloveniji:

Polarni slapnik se v Sloveniji pojavlja predvsem v zimski polovici leta. Takrat ga lahko opazujemo tako rekoč na vseh večjih pa tudi nekaterih manjših vodnih površinah. Neredko se pojavlja na mlakah, ba-

jerjih, glinokopih in rekah po vsej deželi. Na manjših vodah ponavadi opazujemo posamične osebke, na večjih vodnih površinah pa pogosto v manjših skupinah. Na slovenskih obalnih mestih, bogatih z ribami, niso redke skupine nekaj desetih polarnih slapnikov. Včasih posamični osebki na morju preživijo tudi vse poletje.

Ledni slapnik (*Gavia immer*)

Ledni slapnik po velikosti ustreza kormoranu, vendar je močnejši in manj vitek. Na daljavo spominja na velikega in grbastega polarnega slapnika. Zaradi velike individualne raznolikosti obeh vrst je ločevanje med polarnim in lednim slapnikom v zimskem perju včasih lahko izjemno težavno, celo nemogoče. Manjši in mlajši ledni slapniki lahko namreč skoraj popolnoma spominjajo na starejše polarne slapnike. Pri ločevanju takih osebkov je potrebnih veliko izkušenj, idealne opazovalne razmere in dobršna mera samokritičnosti. Včasih lahko vrsti ločimo šele v roki, pri čemer je najzanesljivejši znak število repnih peres: teh je pri lednem slapniku 20, pri polarnem pa le 16 do 18. Bolj tipični ledni slapniki kažejo nekaj značilnih lastnosti, po katerih jih lahko tudi v zimskem perju zanesljivo ločimo od polarnih slapnikov: obarvanost zgor-

njega dela glave in vratu je zelo temna, skoraj črna, na čelu je vedno dobro vidna boljše ali slabše izražena grba, kljun je izjemno močan in zakrivljen navzgor (nikoli navzdol, kar je sicer značilnost polarnega slapnika!), na spodnjem delu vratu ima belo zarezo v obliki polovratnika. V svatovskem perju je ledni slapnik prelestna ptica črno zelenih kovinskih barv s črno belim vzorcem v obliki šahovnice na hrbtu. Izjemno močan kljun mu omogoča, da se hrani tudi z raki in rakovicami. Ledni slapnik je ameriška vrsta, v Evropi gnezdi le na Islandiji in Svalbardu na Norveškem. V zimskem obdobju se redno, vendar v majhnem številu pojavlja na severnoatlantskih obalah Evrope.

Pojavljanje v Sloveniji:

Ledni slapnik je v Sloveniji izjemno redak zimski gost. Opazovan je bil le malokrat, nekajkrat na Obali, enkrat pri Črnem Vrhu, na Ptujskem jezeru, Brestrniškem jezeru in Bledu.

Rumenokljuni slapnik (*Gavia adamsii*)

Rumenokljuni slapnik je največja vrsta slapnika. Je za približno desetino večji od lednega slapnika. Zaradi svoje velikosti in značilne barve ter oblikovanosti kljuna je praktično nezamenljiv z drugimi vrstami. V vseh starostih ima orjaški, navzgor zavihan kljun rumene ali rumenkasto bele barve. Glava je izjemno močna, debela, na čelu pa je vselej vidna značilna grba. Po hrbtu in perutih je v zimskem perju rjave barve, vzorec svetlejših peresnih obrob je pri mladih pticah luskast, pri odraslih drobno belo pikast. Glavo drži značilno pokonci. Kdor bo glede na opisane lastnosti kdaj omahoval, ali je opazovani slapnik rumenokljuni ali le običajnejši rdečegrli slapnik, se lahko takoj odloči za slednjega. Ne le zaradi izjemne redkosti rumenokljunega slapnika, temveč tudi zaradi telesnih značilnosti le-tega, ki ne dopuščajo najmanjšega dvoma o pravilnosti določitve. Rumenokljuni slapnik gnezdi na skrajnem severu Azije in Amerike. V evropskem delu severne Palearktike je znan le z Nove Zemlje v Severni Rusiji. Povsod po Evropi je tudi v zimskem delu leta zelo redak gost. Nekoliko rednejša opazovanja so znana le z norveške obale.

Pojavljanje v Sloveniji:

V Sloveniji je bil opazovan le trikrat, dvakrat na Obali in enkrat na Ptujskem jezeru.

